

Danguolė Mikulėnienė (Lietuvių kalbos institutas, Lietuva) Lietuvių tarmių tinklas: ištakos ir optimizacija

Fundamentalusis lietuvių geolingvistikos veikalas „Lietuvių kalbos atlasas“ (1 *Leksika* – 1977, 2 *Fonetika* – 1982, 3 *Morfologija* – 1991; toliau sutrumpintai – LKA)¹ lietuvių tarmes pristatė 376 žemėlapiais ir jų komentarais. Iš viso apibūdinta apie 560 kalbos reiškinių, pateikta per du tūkstančius įvairiausių tarminių duomenų iš viso lietuvių kalbos ploto (LKA I 5). Tačiau paties šio veikalų istorija iki šiol mažai žinoma ir menkai tirta.

Šiame pranešime stengiamasi atskleisti lietuvių tarmių tinklo ištakas ir atsakyti į klausimus, kurie iki šiol lietuvių tarmėtyroje nebuvo plačiau aptarti: 1) kas nustatė tokių punktų skaičių; 2) kas parinko gyvenamąsias vietas ir atliko punktų numeraciją; 3) kodėl pasirinktas 10–12 km atstumas tarp paskirų punktų; 4) kas nustatė visą duomenų pateikimo žemėlapiuose tvarką ir pan.

Iki šiol manyta, kad LKA darbai pradėti 1950 m., kai buvo „pradėtas sistemingas atlaso medžiagos rinkimas iš visų lietuvių kalbos tarmių (daugiau kaip 700 gyvenamųjų punktų)“, kuris „trukė beveik du dešimtmečius“ (LKA I 5). Turimi duomenys rodo, kad rengiant LKA pasinaudota ne tik penktąjį dešimtmetį surinkta medžiaga, bet ir jau anksčiau sudarytu gyvenamųjų vietovių (punktų) tinklu.

Kiek modifikuotas, šis tinklas išlikęs iki šiol, todėl lietuvių dialektologai turi galimybę tęsti lietuvių tarmių stebėseną ir rinkti duomenis apie tolesnę tarmių raidą².

Šiuo tikslu per palyginti trumpą laikotarpį užsibrėžta patikrinti visus LKA punktus ir juos įvertinti (apie projekto tikslus ir uždavinius plačiau žr. www.tarmes.lt). Inventorizuojant ir optimizuojant LKA punktų sąrašą pagal visiems punktams bendrą metodiką, gali būti atliekamos bent kelios procedūros: punkto patikra vietoje, jo įvertis (*gyvuojantis*, *nykstantis*, *sunykęs*) ir, jei reikia, jo optimizavimas (*perkėlimas*, *naikinimas*, *steigimas*).

¹ Už šį veikalą 1994 m. „Lietuvių kalbos atlaso“ autoriams (K. Morkūnui, A. Vidugiriui ir kt.) buvo įteikta Lietuvos Respublikos mokslo premija.

² Tai atliekama Visuotinės dotacijos projekto „Šiuolaikiniai geolingvistikos tyrimai Lietuvoje: punktų tinklo optimizacija ir interaktyvioji tarminės informacijos sklaida“ (projekto kodas Nr. VP1-3.1-ŠMM-07-K-01-028), finansuojamo Europos fondų, lėomis.